

Agnieszka Zaborowska

ZBYT WCZESNA INICJACJA SEKSUALNA KOBIET JAKO WSPÓŁCZESNA PATOLOGIA I ZAGROŻENIE DLA FUNKCJONOWANIA RODZINY

Zamiast wprowadzenia – o funkcjach w rodzinie

Od lat w refleksjach naukowych podkreśla się ogromną rolę rodziny w procesie nabywania ról społecznych i kształtowania osobowości. Prawidłowo funkcjonująca rodzina jest źródłem pozytywnych wzorców zachowania, przekazuje wartości kulturowe, obyczajowe i społeczne¹. W każdej rodzinie występuje zespół norm i wartości, według których postępują członkowie rodziny niezależnie od pozycji. Owe normy i wartości wywierają wpływ na zachowanie jednostki nawet po opuszczeniu rodziny². Znaczenie rodziny w przekazywaniu norm postępowania i wartości jest pierwszoplanowe i najważniejsze. Rodzina kształtuje stosunek do świata, do innych ludzi oraz do siebie³.

Rodzina jest zagadnieniem złożonym i obszernym, przez co staje się przedmiotem zainteresowania licznych dyscyplin naukowych, tj. psychologii, pedagogiki, socjologii, polityki społecznej, prawa czy katolickiej nauki społecznej. Interdyscyplinarny charakter rodziny sprzyja mnożeniu badań nad rodziną i wyłanianiu jej licznych funkcji. W socjologii zwykle się wymienia następujące funkcje pełnione przez rodzinę⁴:

- reprodukcyjna – zapewnia podtrzymanie biologicznej ciągłości społeczeństwa;
- socjalizacyjna – wprowadza członków rodziny w życie społeczne i przekazuje im normy i wartości;

¹ K. W. Frieske, P. Poławski, *Opieka i kontrola. Instytucje wobec problemów społecznych*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1999, s. 145-147; Cz. Strzeszewski, *Katolicka Nauka Społeczna*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2003, s. 409-420, 426-427.

² M.T. Stefaniak, *Poszerzanie się zjawiska bezdomności wśród młodzieży – przyczyny i formy pomocy stosowane w wielkopolskim centrum pomocy bliźniemu „Monar-Marot”*, [w:] Z. Płoszyński, E. Bilińska-Suchanek (red.), *Rozpoznawanie zjawisk patologicznych i profilaktyka*, Pomorska Akademia Pedagogiczna, Słupsk 2003, s. 101-102.

³ Por. S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, *Pedagogika rodziny*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 1999.

⁴ T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, różnicowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 116-117.

- opiekuńcza – zabezpiecza członków rodziny w określonych sytuacjach życiowych, w których sami nie są w stanie sobie poradzić;
- emocjonalna – zapewnia emocjonalne wsparcie, zaspokaja potrzebę miłości i buduje więzi uczuciowe pomiędzy członkami rodziny;
- seksualna – reguluje stosunki seksualne;
- ekonomiczna – dostarcza dobra materialne;
- stratyfikacyjna – wyznacza status społeczny swoim członkom;
- identyfikacyjna – określa miejsce jednostki w społeczeństwie;
- integracyjno-kontrolna – kontroluje działania członków rodziny i integruje ich za pomocą cyklicznych świąt, rytmu dnia, itp.;
- rekreacyjno-towarzyska – organizuje czas wolny, rozrywkę i wypoczynek.

W nawiązaniu do tematu niniejszego artykułu najistotniejsze wydają się być funkcje: socjalizacyjna oraz seksualna. Oczywiście żadna z funkcji rodziny nie jest mało ważna, co również wykaże tenże artykuł, niemniej jednak te dwie funkcje, z punktu widzenia tematyki artykułu, powinny zostać omówione szerzej.

Funkcja socjalizacyjna rodziny polega na oddziaływaniu rodziny względem jej członków w sposób, jaki można nazwać ukierunkowaniem moralnym. Rodzina jest najważniejszym środowiskiem, w którym dzieci uczą się, co jest dobre, a co złe. Rodzina zapewnia proces internalizacji norm i wartości, jest pierwszym i decydującym otoczeniem, w którym jednostka przyswaja sobie kulturowe dziedzictwo społeczne⁵. Normy moralne i zachowania rodziców zazwyczaj decydują o postawie życiowej dzieci. Socjalizacja w rodzinie obejmuje proces uczenia się i tworzenia wzorów zachowań, w tym także wzorów ról społecznych⁶.

Funkcja seksualna rodziny polega na regulacji stosunków seksualnych między ludźmi dorosłymi. De facto funkcja ta powinna być spełniana dopiero w małżeństwie, bowiem gdy dwoje ludzi zawiera związek małżeński, otrzymuje społeczną akceptację na współżycie seksualne i zaspakajanie popędu seksualnego. Prowadzenie życia seksualnego w małżeństwie jest normą społecznie uznawaną, zaś seks przedmałżeński lub pozamałżeński często bywa potępiany przez społeczeństwo, np. w środowiskach katolickich. Ponadto uważa się, że rodzina jest jedynym środowiskiem, w którym powinno się stabilizować i regulować życie seksualne dwojga ludzi⁷.

Rodzina jest instytucją wychowawczą, która kształtuje osobowość jednostek i uczy je funkcjonowania w społeczeństwie. Wychowanie w rodzinie powinno mieć charakter refleksyjny, czyli celowy, świadomy i zaplanowany przez rodziców. Są jednak rodziny, w których wychowanie odbywa się w sposób przypadkowy, bezrefleksyjny⁸. Są to zazwyczaj rodziny dysfunkcyjne, które nie spełniają wszystkich bądź niektórych z powyższych funkcji.

⁵ F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, s. 39; T. Szlendak, *Socjologia rodziny...*, op.cit., s. 116.

⁶ J. Turowski, *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001, s. 39.

⁷ F. Adamski, *Rodzina...*, op. cit., s. 41; T. Szlendak, *Socjologia rodziny...*, op.cit., s. 117.

⁸ S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, *Pedagogika rodziny*, op. cit., s. 59.

Deprecjacja funkcji rodziny i rodzina patologiczna

Rodzina w ostatnim wieku uległa wielu istotnym przemianom. Przeobrażenia rodziny dotyczą m.in.: struktury, zasad zamieszkiwania, autorytetów czy funkcji pełnionych przez rodzinę. Współczesny wysoko rozwinięty świat ogranicza rolę rodziny. Industrializacja życia sprawiła, że kompetencje rodziny zostają przeniesione na rozmaite wyspecjalizowane instytucje socjalne. Zmianie uległo również podejście do małżeństwa, pojawiły się alternatywne formy życia rodzinnego tj.: kohabitacja, bycie singlem, monoparentalność. Małżeństwo i rodzicielstwo nie jest już traktowane jako naturalny etap w cyklu życia człowieka, lecz jako jedna z opcji, którą można wybrać. Proces uprzemysłowienia sprawił, że coraz więcej rodzin podejmuje decyzję o pracy jej członków poza miejscem zamieszkania. Zmienia się charakter więzi w rodzinie, relacje ulegają rozluźnieniu, wzrasta indywidualizm, słabnie znaczenie norm obyczajowych i religijnych. Odnotowuje się wzrost liczby rozwodów, zjawiska alkoholizmu czy przemocy w rodzinie⁹. Wpływ gwałtownych procesów urbanizacyjnych i przemysłowych sprawił, że zmieniły się systemy postępowania, normy i wartości. Rodzina nuklearna nie spełnia dziś wielu podstawowych funkcji. Nie zapewnia pomocy w trudnych sytuacjach życiowych, np. w chorobie czy w starości, nie przekazuje w wystarczającym stopniu norm i wartości, nie rozładowuje emocjonalnych napięć, nie określa konkretnego miejsca jednostki w społeczeństwie, nie organizuje czasu wolnego i wypoczynku. Rola dzisiejszej rodziny jest w widocznym stopniu ograniczona, rodzina nie zaspokaja wszystkich potrzeb swoich członków¹⁰.

Jeszcze gorsza sytuacja ma miejsce w przypadku rodzin patologicznych. Nie dosyć, że rodziny patologiczne nie spełniają podstawowych funkcji, nie korzystają z usług instytucji kulturalnych czy społecznych, to jeszcze dostarczają negatywnych wzorców i emocji swoim członkom. Współczesne przeobrażenia rodziny nie omijają niestety przemian w kierunku patogennym. Zaburzenia i dysfunkcjonalność rodzin są źródłem różnych, przyszłych zachowań patologicznych u jej członków. Nieprawidłowo funkcjonująca rodzina nie jest w stanie przekazywać pozytywnych wzorców i wartości. Najczęstsze zjawiska patologii występujące w rodzinach to:

- alkoholizm jednego lub obojga rodziców,
- nadużywanie narkotyków,
- prostytuowanie się matki,
- przestępczość, pobyty w więzieniu rodziców,
- przemoc w rodzinie.

Wszystkie wyżej wymienione czynniki zaliczają się do wewnętrznych przyczyn dysfunkcjonalności rodzin i mają znaczący wpływ na funkcjonowanie

⁹ L. Browarczyk (red.), *Forum. O bezdomności bez lęku*, Pomorskie Forum Na Rzecz Wychodzenia Z Bezdomności, Gdańsk 2008, s. 15-16.

¹⁰ F. Adamski, *Rodzina...*, op. cit., s. 157.

członków rodziny w społeczeństwie¹¹. Do tych wewnętrznych czynników można zaliczyć również zaburzoną strukturę rodziny, czyli jej niepełność bądź wielodzietność w przypadku, gdy towarzyszy jej patologia uzależnień lub ubóstwa. Niepełność rodziny wywołuje strukturalny brak jednej bądź dwóch osób spełniających fundamentalne funkcje w rodzinie. Brak matki lub ojca znacznie osłabia wydolność wychowawczą rodziny¹². Drugą, odwrotną sytuacją może być wielodzietność. W tym przypadku może dochodzić do ograniczenia zdolności wychowawczych rodziny ze względu na słabą kondycję finansową rodziny bądź zaniedbywanie jednych członków kosztem skupienia uwagi na innych (np. zaniedbywanie wychowawcze starszych dzieci kosztem młodszych). W rodzinach, w których występuje alkoholizm rodziców, zaburzeniu ulegają funkcje opiekuńczo-wychowawcze. Rodzice wykazują brak zainteresowania sprawami dzieci, brak konsekwencji w stosowanych metodach wychowawczych, brak poczucia obowiązku do pracy zawodowej¹³.

Obok wewnętrznych przyczyn dysfunkcjonalności rodzin istnieją również zewnętrzne, do których zaliczyć można:

- pracę jednego lub obojga rodziców poza miejscem zamieszkania, np. za granicą,
- długotrwałe bezrobocie,
- kryzysową sytuację bytową rodziny¹⁴,
- niechęć rodziców do podjęcia pracy – życie z nieuczciwych dochodów¹⁵.

Na uwagę zasługuje sytuacja pracy rodziców poza miejscem zamieszkania. Obecnie coraz częstsze zjawisko opuszczania domu, wyjazdów za granicę w poszukiwaniu pracy nie sprzyja pozytywnym warunkom wychowawczym w rodzinach¹⁶. Szczególnie charakterystyczną cechą populacji młodych ludzi jest właśnie znikoma więź emocjonalna z rodzicami. Rodzina powinna być podmiotem świadczącym działania wychowawcze i opiekuńcze. Współczesne przeobrażenia rodziny polegające m.in. na migracjach zarobkowych stanowią zagrożenia dla pełnienia właściwych funkcji rodziny. Współczesna rodzina charakteryzuje się osła-

¹¹ W. Kramarz, *Dysfunkcjonalność rodziny przyczyną bezdomności*, [w:] A. Duracz-Walczak (red.), *W kręgu problematyki bezdomności polskiej*, Stowarzyszenie Pomocy Bezdomnym i inni, Warszawa-Gdańsk 2001/2002, s. 53.

¹² Z. Kawczyńska-Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1998, s. 102.

¹³ Por. M. Ochmański, *Nadużywanie alkoholu przez ojców a sytuacja domowa i szkolna dzieci*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1993.

¹⁴ Por. H. Cudak, *Dysfunkcjonalność rodziny z poczuciem ubóstwa materialnego*, [w:] T. Sołtysiak (red.), *Poczucie nieegalitarności, ubóstwo, bezdomność a zjawiska patologii społecznej w aktualnej rzeczywistości kraju*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, Włocławek 1999, s. 133-141.

¹⁵ L. Stankiewicz, *Zrozumieć bezdomność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002, s. 77; B. Popieralska, *Uwarunkowania bezdomności tkwiące w sytuacji rodzinnej*, [w:] *Pomost. Pismo samopomocy. O bezdomności bez lęku*, Fundacja Regionalne Centrum Informacji i Wspomagania Organizacji Pozarządowych, Gdańsk 2002, s. 7.

¹⁶ B. Szatur-Jaworska, *Zadania polityki rodzinnej w Polsce na tle sytuacji demograficznej*, [w:] B. Rysz-Kowalczyk (red.), *Problemy społeczne wybranych grup demograficznych*, Oficyna Wydawnicza „ASPRA-JR”, Warszawa 2001, s. 69.

bieniem więzi i dużą ruchliwością terytorialną. Efektem tego jest zawieszenie bezpośrednich styczności oraz osłabienie bądź zerwanie więzi rodzinnych¹⁷.

Rodzina patologiczna nie spełnia w zasadzie żadnych funkcji wobec swoich członków. Występuje w niej rozpad współżycia wewnątrzrodzinnego, zerwaniu ulegają więzi rodzicielskie i małżeńskie. Rodzina patologiczna nie pełni funkcji wychowawczej i nie współpracuje w tym zakresie z instytucjami wychowawczymi, np. ze szkołą. Jest to rodzina o skumulowanych czynnikach patogennych, jej członkowie zazwyczaj pozostają w kolizji z prawem. Poważnie zaburzona jest funkcja ekonomiczna, kondycja finansowa takiej rodziny jest na ogół krytyczna. Ponieważ nie jest w stanie zagwarantować nawet minimum zabezpieczenia w trudnej sytuacji, nie pełni funkcji opiekuńczej¹⁸. Status społeczny i położenie członków takich rodzin, a w szczególności dzieci, jest trudne, ponieważ dochodzi w tym przypadku do utrwalania się złej pozycji społecznej. Zjawisko to tłumaczyć można socjologiczną teorią skumulowanych przewag, której głównym założeniem jest zjawisko dziedziczenia pozycji. Teoria nawiązuje niejako do Ewangelii według św. Mateusza¹⁹ mówiącej o tym, iż z biegiem czasu przywileje rozszerzają się, a upośledzenia pogłębiają. Ta zależność wśród socjologów znana jest, jako „teoremat Mateusza”²⁰. Teoria skumulowanych przewag zakłada, iż z jednej strony – przewagi, przywileje i dobrobyt, z drugiej zaś – bieda, niepowodzenia i upośledzenia są przenoszone i rozszerzają się na kolejne pokolenia, co w efekcie może zapewniać lepszy lub gorszy start jednostkom czy grupom. Powodzenie bądź niepowodzenie zależy od szans życiowych, jakie jednostki odziedziczają od swoich przodków. Obok dziedziczenia wysokich pozycji i przywilejów, niektórzy dziedziczą ubóstwo, alkoholizm, narkomanię i inne dewiacje, które prowadzą do pauperyzacji i wykluczenia społecznego²¹. Dziedziczeniu ulega również kapitał kulturowy oraz kapitał społeczny, od których zależą nawyki, umiejętności, sposoby zachowania, umiejętność podejmowania słusznych decyzji, kontakty, znajomości oraz szereg innych cech determinujących zdobywanie pozycji w społeczeństwie.

Przedwczesna seksualność młodych

Przeobrażenia rodziny, brak odpowiedniego wsparcia i kontroli, zanik pozytywnych wzorców oraz trend ponowoczesności, który dominuje we współcze-

¹⁷ Z. Kawczyńska-Butrym, *Współczesna rodzina – wyzwania dla pracy socjalnej*, referat wygłoszony 31.03.2009 r. na konferencji w Lublinie: *Współczesne wyzwania i metody pracy socjalnej* – zorganizowanej przez Katedrę Polityki Społecznej i Etyki Politycznej KUL oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie.

¹⁸ S. Kawuła, J. Brągiel, A. Janke, *Pedagogika rodziny*, op. cit., s. 181-182.

¹⁹ Por. Mt 13,12.

²⁰ R.K. Merton, „The Matthew Effect”, [w:] P. Sztompka (red.), *R. K. Merton on Social Structure and Science*, Chicago 1996, s. 318-338, cyt. za: P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2003, s. 364.

²¹ R.K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, New York 1968, s. 439-459, cyt. za: P. Sztompka, *Socjologia...*, op. cit., s. 365.

snym świecie, sprawiają, iż młodzi ludzie nazbyt wcześnie dążą do dorosłości, podejmują zbyt pochopne, nietrafione decyzje, zawierają niedojrzałe związki. Modny dzisiaj indywidualizm sprzyja zanikaniu norm i wartości, aspirowaniu do wolności oraz autonomizacji seksu. Zmiany w świadomości społecznej dotyczące zachowań seksualnych spowodowały, iż „rygorystyczny wzorzec czystości seksualnej kobiet”²² został znacznie osłabiony. Konsekwencją tego jest przekonanie, iż współżycie seksualne nie musi być jedynie domeną osób pozostających w związkach małżeńskich. Seks przedmałżeński lub pozamałżeński jest coraz częściej akceptowany przez społeczeństwo. Szczególnie wśród młodych osób dominuje tendencja do prowadzenia życia seksualnego z przypadkowymi partnerami, z którymi nie łączy ich związek emocjonalny. Ponadto zauważa się odejście od abstynencji seksualnej przed ślubem oraz większą swobodę w stosunkach seksualnych młodych ludzi. Obecnie młodzież stanowi grupę społeczną o odrębnych preferencjach i zwyczajach seksualnych, wielce dalekich od stylów postępowania znanych poprzednim pokoleniom. Autorytety i wzorce rodzinne zostają zastąpione normami panującymi w grupie rówieśniczej czy w mediach. Od początku lat 90. wiek doświadczeń seksualnych znacznie się obniżył. Jak wynika z badań przeprowadzonych w 2009 roku w ramach programu „Szkoła bez przemocy”, w których wzięli udział uczniowie szkół ponadpodstawowych, ponad połowa (51%) ankietowanych przyznaje się do stosunków seksualnych. W stosunku do roku 2007 zmieniła się nieco struktura wieku inicjacji seksualnej. Przybyło uczniów w wieku 15 lat, a ubyło w grupie najstarszej (18-19 lat). Niepokojący jest fakt, iż już co trzeci uczeń w wieku 13 lat ma za sobą inicjację seksualną. Okresem, w którym następuje największy przyrost liczby nastolatków po inicjacji seksualnej jest przejście z gimnazjum do szkoły ponadgimnazjalnej. Wśród doświadczonych uczniów odnotowuje się przewagę chłopców, jednak wraz z wiekiem przewaga ta się zmniejsza²³.

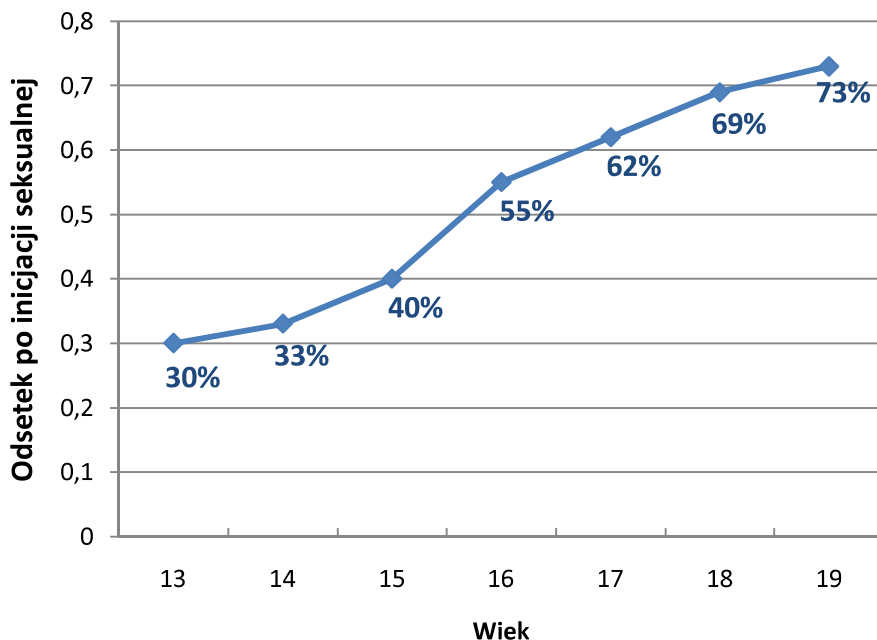
Decyzje nastolatków dotyczące współżycia seksualnego mają wielorakie podłoże. Uwarunkowania zachowań seksualnych mogą mieć charakter: indywidualny, środowiskowy, rodzinny czy instytucjonalny. Ważnym czynnikiem okazuje się być wykształcenie i decyzja o kontynuacji edukacji na wyższym poziomie. Im wyższy poziom wykształcenia, tym później młodzi ludzie decydują się na współżycie seksualne (studenci decydują się później niż ich rówieśnicy niepodejmujący studiów, później także uczniowie szkół maturalnych niż zawodowych). Ta zależność ma również znaczenie w przypadku uczniów z problemami w nauce i bez takich problemów – uczniowie z trudnościami szybciej decydują się na inicjację seksualną. Wśród czynników wpływających na czas rozpoczęcia współżycia należy wymienić ogromną rolę rodziny i wzorów ról pełnionych przez rodziców. Bardzo ważne są normy postępowania, jakie młodzi wynoszą z domu. Ponadto system kontroli sprawowany przez rodziców w znacznym stopniu determinuje

²² K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Wydawnictwo „Nomos”, Kraków 2002, s. 97.

²³ *Raport roczny programu społecznego „Szkoła bez przemocy”*, Warszawa, kwiecień 2009, s. 31.

zachowania dzieci. Jeżeli rodzice nie poświęcają wystarczająco dużo uwagi i nie interesują się sprawami swoich dzieci, to one szukają zainteresowania i aprobaty w innym środowisku. Nie bez znaczenia są również systemy wartości i norm wynikające z przekonań i życia religijnego młodzieży²⁴.

Wykres 1. Odsetek młodzieży w wieku 13-19 lat, która przeszła inicjację seksualną w 2009 r. (%)

Źródło: Raport roczny programu społecznego „Szkoła bez przemocy”, Warszawa, kwiecień 2009, s. 32.

Konsekwencje podejmowania zbyt wczesnej inicjacji seksualnej przez młodych ludzi obejmują kilka istotnych płaszczyzn. Mogą wywołać niepożądane skutki zdrowotne, np.: zakażenia chorobami przenoszonymi drogą płciową (w tym HIV/AIDS)²⁵, zachorowania na nowotwory narządów płciowych, bezpłodność, przedwczesne ciążę i powikłania związane z niedojrzałością nastoletnich matek. Z kolei wczesne macierzyństwo obniża realną szansę na kontynuację edukacji na wyższym poziomie, a czasami nawet na poziomie szkoły średniej. Ponadto negatywne następstwa przedwczesnej seksualności młodych sięgają sfer: emocjonalnej, społecznej i demograficznej. Wiele problemów z tym związanych może pojawić się dopiero w życiu dorosłym, np.: zwiększona skłonność do depre-

²⁴ W. Wróblewska, *Nastoletni Polacy wobec seksualności – aspekty demograficzne, społeczne i kulturowe*, „Wychowawca. Seksualność W Procesie Wychowania” 2007, nr 7-8, s. 21.

²⁵ Por. M. Biernat, *Kierunki działań pedagogicznych w zakresie profilaktyki AIDS*, „Kontra. Biuletyn Krajowego Centrum ds. AIDS” 2008, nr 3, s. 1-3.

sji, akty przemocy, niestabilność emocjonalna, a także dewiacyjne zachowania seksualne.

Zbyt wczesna inicjacja seksualna młodych kobiet jako przyczyna zaburzeń w funkcjonowaniu rodziny

Konsekwencją zagadnień omówionych w poprzednich paragrafach jest zbyt wczesne podejmowanie przez młode kobiety stosunków seksualnych z przypadkowym bądź źle dobranym partnerem. To samo zjawisko dotyczy także młodych mężczyzn, jednak w tym przypadku nie powoduje to równie poważnych, niepożądanych skutków, jak ma to miejsce z młodymi dziewczynami. Bowiem konsekwencją podejmowania złych decyzji przez młode kobiety często bywa przedwczesna, niechciana ciąża, a to z kolei rodzi konsekwencje dla nowo poczętych dzieci i dla funkcjonowania nowo powstałej rodziny. Decyzje kobiet mają bezpośrednie przełożenie na wychowanie i jakość życia dzieci. Natomiast młodzi mężczyźni borykają się jedynie z konsekwencjami natury moralnej, ponieważ często nie poczuwają się do wzięcia odpowiedzialności za rodzinę i porzucają swoje partnerki. Młoda kobieta, która zbyt wcześnie zachodzi w ciążę narażona jest na szereg poważnych problemów. Do kwestii, które współwystępują z przedwczesnym macierzyństwem, można zaliczyć: niski status ekonomiczny i społeczny, niepełność rodziny, trudności edukacyjne, bezrobocie, problemy natury psychicznej i emocjonalnej, zaburzenia funkcjonalności rodziny. Młoda matka często spotyka się z potępieniem i odrzuceniem ze strony najbliższego otoczenia, w tym także rodziny, a nawet może dochodzić do przemocy ze strony ojca czy partnera. Związek z niedojrzałym, przypadkowym mężczyzną zwykle okazuje się nietrwały, a ciężący obowiązek wychowania dzieci przerasta zdolności adaptacyjne nowych rodziców. Młode kobiety, które znalazły się w zupełnie nowej dla nich roli, nie posiadają umiejętności kierowania dalszym życiem. Napotykają na trudności związane ze znalezieniem pracy i samodzielnym utrzymaniem się. Młode kobiety, które pochodzą z rodzin patologicznych i nie posiadają odpowiedniego zaplecza socjalnego oraz wsparcia, bardzo wcześnie zaczynają dorosłe życie. W ich rodzinie pochodzenia funkcje rodziny są poważnie zaburzone, nie mają skąd czerpać pozytywnych wzorców, co w efekcie skłania ich do podejmowania złych decyzji. Bardzo młode kobiety nierzadko posiadają kilkoro dzieci z różnych związków, a mimo to, samotnie je wychowują. Niewystarczające doświadczenie, brak przygotowania i niedojrzałość sprawiają, że młode dziewczyny w takich sytuacjach są nieporadne życiowo, nie samodzielne i przez to nie są w stanie stworzyć rodziny, która spełniałaby wszystkie funkcje wobec swoich członków. Zbyt wczesna inicjacja seksualna może być decyzją, która zaważy na całym przyszłym życiu młodej dziewczyny. Często podjęcie takiej decyzji bywa tragiczne w skutkach. Należy tutaj zaznaczyć, że sytuacja kryzysowa ma miejsce wówczas, gdy dziewczyna decydująca się na wczesne współżycie pochodzi z rodziny dysfunkcjonalnej. Taka rodzina nie wspiera i nie pomaga swoim członkom w trudnych sytuacjach życiowych, przez co są oni zdani na samych sobie. Mamy tutaj do czynienia z zamkniętym patologicznym kręgiem. Po pierwsze, to właśnie

dziewczyny z rodzin patologicznych najczęściej zbyt wcześnie podejmują decyzję o współżyciu, ponieważ nie poświęca się im wystarczająco dużo uwagi i kontroli. Po drugie, gdy młoda dziewczyna zachodzi w ciążę, znowu jest pozbawiona wsparcia ze strony rodziny, a to z kolei prowadzi do powstania nowej rodziny, która ze względu na niedojrzałość rodziców, brak odpowiedniego zaplecza wychowawczego czy też ryzyko niepełności rodziny, niemalże automatycznie jest niewydolna wychowawczo. Wyraźnie widoczny jest tutaj proces dziedziczenia patologii oraz przenoszenia złych wzorców i dewiacji na kolejne pokolenia. Efektem tego jest automatycznie gorszy start dla dzieci z takich rodzin.

W ramach potwierdzenia powyższych rozważań zaprezentuję w tym miejscu badania przeprowadzone na bezdomnych kobietach. Przedstawione wyniki będą częścią analizy obszernych badań nad bezdomnością, które były sporządzone na potrzeby napisania doktorskiej pracy naukowej i zostały przeprowadzone przez autorkę w okresach jesienno-zimowych w latach 2005-2008. Na potrzeby niniejszego artykułu, z pośród całej populacji badanych zostały wyodrębnione badania przeprowadzone na kobietach.

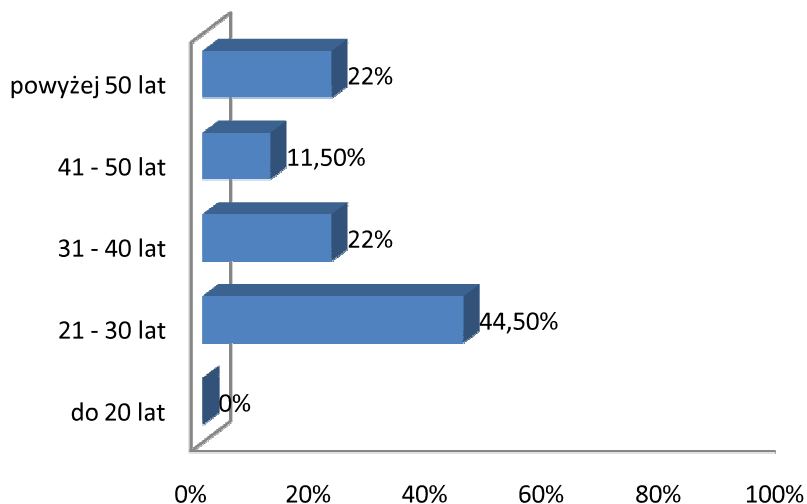
Jedną z hipotez roboczych w ogólnych badaniach była hipoteza dotycząca przyczyn bezdomności wśród kobiet („Główne uwarunkowania bezdomności kobiet to: przemoc ze strony męża (partnera) oraz zbyt wczesna inicjacja seksualna”). Hipoteza została zweryfikowana na podstawie odpowiedzi zawartych w wywiadzie, który został przeprowadzony z bezdomnymi kobietami. Ponadto do weryfikacji powyższej hipotezy został użyty statystyczny test zgodności/niezależności chi-kwadrat²⁶, który wykazał istotną zależność pomiędzy zmiennymi – „płeć” a „zbyt wczesna inicjacja seksualna jako przyczyna bezdomności”. Dodatkowo część hipotezy, mówiąca o zbyt wczesnej inicjacji seksualnej, znalazła swoje potwierdzenie w pytaniach o wiek, stan cywilny oraz ilość dzieci. Większość badanych kobiet to osoby bardzo młode, aż 44,5% spośród nich mieści się pomiędzy 21 a 30 rokiem życia, kolejna liczna grupa – 22% to kobiety w wieku 31-40 lat. Wiek badanych przedstawia wykres nr 2.

Większość kobiet, z którymi przeprowadzono wywiady, wprost przyznawało się do swojego młodziutkiego wieku (mają 21-24 lata). Jednocześnie przy tak młodym wieku przeważająca część z nich jest już po rozwodzie. Dodatkowo, szokującym jest fakt, iż każda z nich posiada kilkoro dzieci (2-4 dzieci) przy braku stałego partnera, a potomstwo jest owocem związków z różnymi mężczyznami. Zbyt wczesna inicjacja seksualna, zbyt wczesne opuszczenie domu rodzinnego, brak odpowiednich wzorów w rodzinie prowadzą do nieodpowiedniego doboru partnera życiowego. Tak młode kobiety są niedojrzałe do związku

²⁶ Test zgodności/niezależności chi-kwadrat (χ^2) jest najczęściej stosowanym testem nieparametrycznym. Służy do weryfikowania hipotez, stwierdza czy występuje zależność pomiędzy zmiennymi. Test ten jest bardzo popularny w badaniach społecznych w związku z tym, że stosuje się go w przypadku zmiennych jakościowych. Por. S. Juszczyk, *Badania ilościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*, Wydawnictwo Śląskiej Szkoły Zarządzania im. gen. Jerzego Ziętka, Katowice 2005, s. 245; J. Górniak, J. Wachnicki, *Pierwsze kroki w analizie danych*, SPSS Polska, Kraków 2008, s. 139.

oraz macierzyństwa. Tworzenie przedwczesnych związków, opartych jedynie na fascynacji seksualnej oraz chęci „wyrwania się” z domu, prowadzi do niechcianej ciąży, porzucenia przez rodzinę oraz, jak to potwierdziły badania, do przemocy ze strony partnera.

Wykres 2. Wiek badanych kobiet (%)

Źródło: Wyniki badań własnych

Młode kobiety, które wzięły udział w badaniu, dosyć wstydliwie i z wielkimi emocjami opowiadały o tym, co spotkało je ze strony konkubenta czy też męża. Dotykanie wątków intymnych i osobistych nierzadko wywoływało skrajne uczucia. Jednak wszystkie kobiety miały podobne doświadczenia a w rozmowach pojawiały się takie odpowiedzi: „bił mnie i nasze dzieci”, „znęcał się nad nami psychicznie i fizycznie”, „to było piekło”, „mąż pił wódkę i bił mnie codziennie”. Przykro było słuchać opowieści młodych, bezbronnych kobiet. Na szczęście minione doświadczenia nauczyły je, że udany związek dwojga ludzi musi być oparty na miłości i wzajemnym zaufaniu, a podejmowanie zbyt pochopnych decyzji może prowadzić do tragedii. Sytuacje, które wydarzyły się w ich życiu, nie pozwalają im wyzbyć się poczucia strachu i obawy. Na pytanie: „Jakie uczucia najczęściej Pani towarzyszą?” wszystkie kobiety dotknięte przemocą odpowiadały: „strach, lęk, obawa”.

Niezależnie od wieku największy odsetek kobiet upatruje źródeł swojej bezdomności w rozpadzie rodziny, rozwodach, separacjach i zanikaniu więzi rodzinnych, aż 41% z nich mówi bezpośrednio o przemocy stosowanej wobec nich ze strony partnera, męża czy też ojca jako o przyczynie bezdomności. Młode, bez-

domne matki pozostają w sytuacji wyłączenia społecznego, która spowodowana jest wadliwym procesem socjalizacyjno-wychowawczym. Początków tego stanu należy szukać we wczesnym życiu rodzinnym badanych kobiet. Analiza dokumentów wykazuje, iż kobiety te pochodzą z rodzin o poważnie zaburzonych funkcjach. U większości rodzin występowały problemy z nadużywaniem alkoholu, dochodziło do przemocy, kolizji z prawem, a nawet do prostytuowania się matek lub niestałości związków. Jak wynika z analizy, funkcje: seksualna i socjalizacyjna nie były spełniane w rodzinach pochodzenia badanych kobiet. Efektem tego było powielanie patologicznych zachowań przez młode kobiety i zawieranie zbyt wczesnych seksualnych związków. Brak opieki i kontroli ze strony rodziny powodował poczucie osamotnienia i szukanie aprobaty w środowiskach niekoniecznie odpowiednich. Analiza wywiadów wykazuje, iż respondentki oceniają atmosferę w domu rodzinnym jako zdecydowanie złą. Większość badanych pamięta niekończące się kłótnie i awantury pomiędzy rodzicami. Ojcowie niejednokrotnie porzucali rodziny, matki zawierały kolejne związki bez zawierania małżeństwa, stąd brak u badanych wzorców dotyczących prawidłowego związku kobiety z mężczyzną. Badane kobiety powielają w swoim życiu te same schematy zachowań. Zawierane przez nie związki były przypadkowe i nietrwałe. Jeżeli już dochodziło do zawarcia małżeństwa, to w większości przypadków decyzja ta spowodowana była ciążą.

Małżeństwa zawierane pod presją są przyczyną napięć i konfliktów pomiędzy małżonkami. Zmiana dotychczasowego stylu życia wywołana przymusem stanowi duży problem i utrudnia właściwy, naturalny proces pełnienia ról rodzicielskich²⁷.

Spośród objętych badaniami kobiet większość z nich urodziła pierwsze dziecko przed uzyskaniem pełnoletności. W ten sposób młode dziewczyny zakładały rodziny, których funkcjonowanie jest poważnie zaburzone. Rodzina niepełna (większość kobiet została porzucona przez partnerów), patologiczna (występowanie problemów z nadużywaniem środków odurzających przez rodziców), z problemami ekonomicznymi nie jest w stanie zapewnić prawidłowej opieki dzieciom. Wychowywanie się w takiej rodzinie stwarza realne zagrożenie dla prawidłowego rozwoju dzieci. Oddziaływanie rodziny na dziecko zaczyna się od pierwszych chwil życia. Normy i wartości wyznawane przez rodzinę niemalże automatycznie przenikają psychikę dziecka. Młode matki, czy to pozostające w związku, czy też nie, tworzą rodziny niewydolne wychowawczo. Większość odpowiedzialności za wychowanie dzieci przejęły placówki, w których się obecnie znajdują.

Obserwacje, poczynione podczas przeprowadzania wywiadów z bezdomnymi kobietami, dały możliwość sformułowania wniosków dotyczących czynności wychowawczych. Okazało się, iż matki nie wykazują ani zdolności, ani chęci do wychowywania swoich dzieci. Ich postępowanie wychowawcze ogranicza się do przygotowywania posiłków dla dzieci i szykowania ich do szkoły. Poza tym ko-

²⁷ R. Radochoński, *Wpływ pierwszej ciąży na zaburzenia w funkcjonowaniu rodziny*, „Problemy Rodziny” 1996, nr 5, s. 17-26.

biety chętniej spędzają czas z innymi kobietami niż ze swoimi dziećmi. Kobiety rzadko okazują dzieciom uczucia i emocje, oczekują od nich zbyt dużej samodzielności. Ponieważ same były pozbawione nadmiernych uczuć i odpowiedniej opieki, a ich socjalizacja była zaburzona, nie posiadają umiejętności wychowawczych i organizacyjnych, które mogłyby pozytywnie wpłynąć na rozwój ich dzieci. Ponadto problemy materialne uniemożliwiają im korzystanie z usług instytucji kulturalnych i wzbudzanie czy pielęgnowanie zainteresowań dzieci. Z kolei samotne wychowywanie dzieci znacznie utrudnia opiekę nad nimi, ponieważ dla prawidłowego rozwoju osobowości niezbędna jest obecność obojga rodziców w życiu dziecka²⁸.

Jak wykazały przeprowadzone badania, funkcjonalność rodziny zakładanej przez zbyt młode kobiety jest wadliwa. W zasadzie żadna z podstawowych funkcji rodziny nie jest w pełni zaspakajana. Przedwczesne podejmowanie inicjacji seksualnej przez młode dziewczyny doprowadziło do zaistnienia kryzysowej sytuacji w ich życiu, co z kolei zaważyło na losach ich dzieci. Być może przykład kobiet przedstawiony w niniejszym artykule jest zbyt drastyczny, gdyż zła decyzja doprowadziła ich do zamieszkania w domu dla bezdomnych. Jednak jest to dowód na to, iż zbyt wczesne stosunki seksualne wśród młodych ludzi mogą doprowadzić do daleko idących konsekwencji, które mogą zaważyć na całym ich przyszłym życiu. Ponadto warto zwrócić uwagę na to, że wiele jest młodych dziewczyn, których losy nie dotyczą, co prawda, bezdomności, ale wczesne zajście w ciążę uniemożliwia im dalszy rozwój i normalne życie. A co gorsze, efektem przedwczesnej ciąży jest powstanie rodziny o poważnie zaburzonych funkcjach.

Zakończenie

Obecne tempo zmian sprzyja przyjmowaniu przez młodzież zachowań i wartości propagowanych przez media i współczesne trendy. Przemiany nie omijają zachowań seksualnych, które coraz częściej stają się domeną młodych ludzi. Szeroka dostępność treści o zabarwieniu seksualnym w Internecie i innych przekazach sprawia, że sięgają po nie coraz to młodszy obywatel. Dodatkowo słabnąca rola rodziny, rozluźnienie więzi i wzrost indywidualizmu nie sprzyjają pielęgnowaniu wartości dotyczących monogamii w związkach, czystości przedmałżeńskiej, ról rodzicielskich czy wychowania dzieci. Odpowiedzią na to jest podejmowanie złych, przedwczesnych decyzji o współżyciu seksualnym wśród coraz młodszych osób.

Zadaniem instytucji wychowawczych powinno być edukowanie młodzieży w zakresie odpowiedzialności za podejmowanie własnych decyzji. Uświadomienie młodym ludziom konsekwencji, jakie niesie za sobą zbyt wczesna inicjacja seksualna, wydaje się być niezbędne do profilaktyki tego typu zachowań. Ponadto należy zwiększać rolę rodziny i otoczyć ją szczególną ochroną poprzez ścisłą

²⁸ M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1977, s. 135-141.

współpracę na linii szkoła-dom. Działania o charakterze pomocy dla rodzin patologicznych, wspieranie ich w funkcjach wychowawczych nabierają kluczowego znaczenia dla zaprzestania powielania zachowań patogennych.

Bibliografia

Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.

Biernat M., *Kierunki działań pedagogicznych w zakresie profilaktyki AIDS*, „Kontra. Biuletyn Krajowego Centrum ds. AIDS” 2008, nr 3.

Browarczyk Ł. (red.), *Forum. O bezdomności bez lęku*, Pomorskie Forum Na Rzecz Wychodzenia z Bezdomności, Gdańsk 2008.

Cudak H., *Dysfunkcjonalność rodziny z poczuciem ubóstwa materialnego*, [w:] Sołtysiak T. (red.), *Poczucie nieegalitarności, ubóstwo, bezdomność a zjawiska patologii społecznej w aktualnej rzeczywistości kraju*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, Włocławek 1999.

Frieske K. W., Poławski P., *Opieka i kontrola. Instytucje wobec problemów społecznych*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1999.

Górniak J., Wachnicki J., *Pierwsze kroki w analizie danych*, SPSS Polska, Kraków 2008.

Juszczyk S., *Badania ilościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*, Wydawnictwo Śląskiej Szkoły Zarządzania im. gen. Jerzego Ziętka, Katowice 2005.

Kawczyńska-Butrym Z., *Niepelnospprawność – specyfika pomocy społecznej*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1998.

Kawczyńska-Butrym Z., *Współczesna rodzina – wyzwania dla pracy socjalnej*, referat wygłoszony 31.03.2009 r. na konferencji w Lublinie: *Współczesne wyzwania i metody pracy socjalnej – zorganizowanej przez Katedrę Polityki Społecznej i Etyki Politycznej KUL oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie*.

Kawula S., Bągiel J., Janke A., *Pedagogika rodziny*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 1999.

Kramarz W., *Dysfunkcjonalność rodziny przyczyną bezdomności*, [w:] Duracz-Walczak A. (red.), *W kręgu problematyki bezdomności polskiej*, Stowarzyszenie Pomocy Bezdomnym i inni, Warszawa-Gdańsk 2001/2002.

Merton R.K., „The Matthew Effect”, [w:] Sztompka P. (red.), *R. K. Merton on Social Structure and Science*, The University of Chicago Press, Chicago 1996.

Merton R.K., *Social Theory and Social Structure*, Free Press, New York 1968.

Ochmański M., *Nadużywanie alkoholu przez ojców a sytuacja domowa i szkolna dzieci*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1993.

- Popielarska B., *Uwarunkowania bezdomności tkwiące w sytuacji rodzinnej*, [w:] *Pomost. Pismo samopomocy. O bezdomności bez lęku*, Fundacja Regionalne Centrum Informacji i Wspomagania Organizacji Pozarządowych, Gdańsk 2002.
- Radochoński R., *Wpływ pierwszej ciąży na zaburzenia w funkcjonowaniu rodziny*, „Problemy Rodziny” 1996, nr 5.
- Raport roczny programu społecznego „Szkoła bez przemocy”, Warszawa, kwiecień 2009.
- Slany K., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Wydawnictwo „Nomos”, Kraków 2002.
- Stankiewicz L., *Zrozumieć bezdomność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
- Stefaniak M.T., *Poszerzanie się zjawiska bezdomności wśród młodzieży – przyczyny i formy pomocy stosowane w wielkopolskim centrum pomocy bliźniemu „Monar-Marot”*, [w:] Płoszyński Z., Bilińska-Suchanek E. (red.), *Rozpoznawanie zjawisk patologicznych i profilaktyka*, Pomorska Akademia Pedagogiczna, Słupsk 2003.
- Strzeszewski Cz., *Katolicka Nauka Społeczna*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2003.
- Szatur-Jaworska B., *Zadania polityki rodzinnej w Polsce na tle sytuacji demograficznej*, [w:] Rysz-Kowalczyk B. (red.), *Problemy społeczne wybranych grup demograficznych*, Oficyna Wydawnicza „ASPRA-JR”, Warszawa 2001.
- Szlendak T., *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2003.
- Turowski J., *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001.
- Wróblewska W., *Nastoletni Polacy wobec seksualności – aspekty demograficzne, społeczne i kulturowe*, „Wychowawca. Seksualność W Procesie Wychowania” 2007, nr 7-8.
- Ziemska M., *Rodzina a osobowość*, Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1977.